

nın önemi artarken Safed gerilemeye başladı. 1864 vilâyet nizamnamesinin ardından Sayda vilâyeti ortadan kaldırılarak Suriye vilâyetiyle birleştirildi ve Safed bu vilâyete bağlı bir kaza merkezi oldu. Osmanlı Devleti 1887'de gerçekleştirdiği idarî düzenleme ile Beyrut vilâyetini teşkil etti. Safed kazası vilâyetin Akkâ livâsına bağlandı. Kaza genelinde 1893-1895'te 13.981'i müslüman, 7332'si gayri müslim 21.313 kişi yaşamaktaydı. Safed şehrinin 1908'deki nüfusu 10.002 kişiydi. Bunun 6095'i müslüman, geri kalan 3907'si çoğunluğu yahudi olmak üzere gayri müslimdi. Bu nüfus, 1916-1917 yıllarında 7077'si müslüman, 5256'sı yahudi ve 432'si hristiyan olmak üzere 12.775 kişiye yükseldi. Safed I. Dünya Savaşı'nın ardından 1918'de İngilizler tarafından işgal edildi. Bu dönemde yapılan 1922 sayımında şehrin nüfusu 8760 kişiden ibaretti. Bunun 5431'i müslüman, 2986'sı yahudi ve 343'ü de hristiyanlardan oluşmaktaydı. 1948 Arap-İsrail savaşı sırasında şehrin nüfusu 12.000 oldu. Bunun 2000 kadarı yahudilerden meydana gelmekteydi. Aynı yıl bölgedeki İngiliz himayesinin sona ermesiyle İsrail kuvvetleri şehri ele geçirdi. Şehrin 2003 sayımına göre çoğunluğu yahudi olan nüfusu 26.600'dür. Safed'in ekonomisi turizm ve hafif endüstriye dayanır. Üç tepe üzerine kurulan şehirde müslüman mahallesinde dört büyük cami bulunmaktadır. Tarihî kalesi harabe halindedir. Şehirde Osmanlı kalesi ve saat kulesi ayakta. I. Baybars'ın 674'te (1275-76) yaptırdığı Mescidülahmer / Câmiulahmer (Evliya Çelebi'nin zikrettiği Kızılcamî), Osmanlılar'ın son dönemine ait olup şimdi resim müzesine dönüştürülen Câmiussûk (1318/1900) ve Şeyh Hamîd Safedî Zâviyesi günümüze ulaşmıştır. Câmiussavânî'nin (Câmiüssüveyka) ise sadece minaresi mevcuttur.

Safed'de
bir caminin
günümüze
ulaşmış
minaresi

BİBLİYOGRAFYA :

İmâdüddin el-İsfahânî, *el-Fethu'l-kussî* (nşr. M. Mahmûd Subhî), [baskı yeri ve tarihi yok] (ed-Dârü'l-kavmiyye), s. 171, 177, 204, 268-272; Bahâeddin İbn Şeddâd, *en-Nevâdirü's-sultâniyye* (nşr. Cemâleddin eş-Şeyyâl), Kahire 1384/1964, s. 95; İzzeddin İbn Şeddâd, *el-A'lâku'l-hafile fi zikri ümerâ'i's-Şâm ve'l-Cezire* (nşr. Sâmî ed-Dehhân), Dimaşk 1962, s. 146-151; İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzü'z-zâhir fi şreti'l-Melikü'z-Zâhir* (nşr. Abdülazîz Huveytîr), Riyad 1396/1976, s. 254-263, 280-281, ayrıca bk. İndeks; Şeyhürabve ed-Dimaşkî, *Nuḥbetü'd-dehr fi 'acâ'ibi'l-ber ve'l-bahr* (nşr. A. F. Mehren), St. Petersburg 1866, s. 210-211; Kalkaşendî, *Şubḥu'l-a'sâ* (Şemseddin), IV, 154-155; XII, 202-208; ayrıca bk. İndeks; Makrîzî, *es-Sülûk*, I/2, s. 546-549, 558-559; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), IX, 219-223; İbn Kennân, *el-Mevâkibü'l-İslâmiyye fi'l-memâlik ve'l-meḥâsinî's-Şâmiyye* (nşr. Hikmet İsmâil), Dimaşk 1993, II, 123-136; *Salnâme-i Vilâyet-i Beyrut (1311-1312)*, s. 446-449; a.e. (1326), s. 296-297; Mehmed Refik – Mehmed Behcet, *Beyrut Vilâyeti I: Cenup Kısmı*, Beyrut 1335, s. 364-375; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1947, V, 129-131, 198-201; U. Heyd, *Ottoman Documents on Palestine (1552-1615): A Study of the Firman According to the Mühimme Defteri*, Oxford 1960, s. 47-48, 53-54; Mustafa Murâd ed-Debbâğ, *Bilâdünâ Filisîn*, Beyrut 1974, VI/2, s. 75-139; R. Stephen Humphreys, *From Saladin to the Mongols*, Albany 1977, s. 143, 266-268, 293, 462; Tâhâ Selcî et-Tarâvne, *Memleketü Şafed fi 'ahdi'l-Memâlik*, Beyrut 1982; Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Devrinde Eyyûbiler Devleti*, İstanbul 1983, s. 77-78; *Mevsû'atü'l-müddünî'l-Filistinîyye*, Dimaşk 1990, s. 371-419; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, 287, 314; III, 272-273; Ali Sevim, "Suriye Selçuklu Melikliği", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, IV, 764-767; H. Rhode, "The Geography of the Sixteenth Century Sancaḥ of Safad", *Ar.Ott.*, X (1987), s. 179-218; Muhammad A. Bakhit, "Safad et sa région d'après des documents de waqf et des titres de propriété 780/964 H. (1378/1556)", *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, sy. 55-56/1-2, Aix-en-Provence 1990, s. 101-107; J. H. Kramers, "Safed", *IA*, X, 48-50; Feridun Emecen, "Zâhir Ömer", a.e., XIII, 455-456; a.mlf., "Fahreddin, Ma'noğlu", *DİA*, XII, 80-81; R. Amitai-Preiss, "Safad", *El²* (İng.), VIII, 757-759.

ERSİN GÜLSOY

SAFEDİ (الصفي)

Ebü's-Safâ (Ebû Saîd) Salâhuddîn Halîl b. İzziddîn Aybeg b. Abdillâh es-Safedî (ö. 764/1363)

Tarihçi, Arap dili ve edebiyatı âlimi, kâtip, edip ve şair.

696 (1296-97) yılında Filistin'in Safed şehrinde dünyaya geldi (*A'yânü'l-aşr*, I, 38). 690'da (1291) doğduğu da rivayet edilir. Babası İzzeddin Aybeg, Türk asıllı Bahrî Memlük emîrlerindendir (Ömer Rızâ Kehhâle,

s. 232). Safed'de doğduğu için Safedî, uzun süre maiyetinde çalıştığı Suriye Valisi Seyfeddin Tengiz'e nisbetle Seyfî, Dimaşk'ta ikamet etmesi sebebiyle Dimaşkî nisbeyle anılır. Kur'an'ı ezberledikten sonra resim ve hatla meşgul oldu. Safed'de Câmi-i Ahmer'de ders veren Dîvân-ı İnşâ kâtibi ve hatip Necmeddin Hasan b. Muhammed es-Safedî'den Arap grameri, mantık ve aklî ilimleri tahsil etti. Ali b. Ressâm, Ali b. Atîk, Muhammed b. Dâvûd, Şeyhürabve ed-Dimaşkî, Takıyyüddin İbn Teymiyye, İbn Fazlullah el-Ömerî, Halîl b. Keykeldî, Takıyyüddin es-Sübkî, Ali b. Muhammed el-Bendenîcî, Bîrzâlî, Yûsuf b. Abdurrahman el-Mizzî, Ebü'l-Mehâsin el-Hüseynî, İbn Kesîr, Bedreddin İbn Cemâa, Şemseddin İbn Abdülhâdî, İbnü'l-Ekfânî, Hatîb el-Kazvînî ve Zehebî'den çeşitli ilimleri tahsil etti. Dimaşk'ta el-Melikü'l-Efdal Takıyyüddin'in kurduğu el-Medresetü't-Takaviyye'de dil, edebiyat ve hadis dersleri veren Safedî'nin derslerine Zehebî, Bîrzâlî, Mizzî, İbn Kesîr, Ebü'l-Mehâsin el-Hüseynî gibi hocaları da katılmış ve onun ilminden, hâfıza ve zekâsından övgüyle söz etmişlerdir (İbn Hacer, II, 87-88).

717'de (1317) Safed'de kâtip olarak çalışmaya başlayan Safedî dönemin Safed emîri Candaroğlu Hüseyin b. Ebû Bekir'in yanında görev yaptı. 723'te (1323) Candaroğlu ile birlikte Kahire'ye gitti. Emîrin Kahire'de 728 (1328) yılında vefatına kadar bu görevini sürdürdü. 729 yılı sonunda Rahbe'ye beytümâl vekilliğine tayin edildi (*el-Vâfi*, II, 148). 5 Rebîülevvel 731 (17 Aralık 1330) tarihinde Dîvân-ı İnşâ kâtibi ve beytümâl vekili sıfatıyla Dimaşk'ta görevlendirildi. Muhtemelen hastalığından dolayı 734-736 (1334-1336) yıllarını Safed'de geçirdi. 732-733 ve 738-739 (1337-1338) yıllarında Kahire'de görev yaptıktan sonra Dîvân-ı İnşâ kâtibi olarak Dimaşk'a döndü. 738'de (1337-38) İskenderiye'ye seyahati sırasında Şâzelî şeyhi Ebü'l-Abbas el-Mürsî'ye intisap etti (*a.g.e.*, VII, 264). İbn Hacer, onun Şeyh Mûsâ b. Ahmed el-Aksarâyî'den hırka giydiğini kaydeder (*ed-Dürerü'l-kâmine*, V, 475). el-Melikü's-Sâlih Ebü'l-Fidâ İsmâil zamanında (1342-1343) Kahire'de Dîvân-ı İnşâ'da dest kâtipliğine yükseldi (*A'yânü'l-aşr*, III, 399). 759'da (1358) Halep Dîvân-ı İnşâ sır kâtipliğine tayin edildi. Ertesi yıl Kadî Emînüddin İbnü'l-Kalânîsî'nin yerine Dimaşk beytümâl vekilliği görevine getirildi. Bu tarihten itibaren Dimaşk'tan hiç ayrılmayan Safedî 11 Şevval 764'te (24 Temmuz 1363) burada vefat etti ve Sûfiye Kabristanı'na defnedildi.

Safedî tarih, edebiyat ve şiir alanında yoğunlaşmış ve çok sayıda eser vermiştir. Onun eserleri genellikle modern bilimsel telif yöntemine uygun biçimde önsöz, giriş ve sonuç kısımlarından oluşur. Önsözde konunun araştırma konusu olarak seçilme sebebi, kaynakları, kitabın bölümleri ve telif amacı açıklanır. Girişte kitabın konusu lugat, etimoloji, sarf nahiv, tanım ve terimsel anlam, edebiyat, belâgat, tarih, Kur'an ve hadis ilimleriyle tıp, botanik ve tabii bilimler gibi çeşitli boyutlarda ve geniş bir yelpazede ele alınır; görüş ve rivayetler değerlendirilip eleştirilir. Ancak bu özgün girişlerin edebî eserlerde edebiyatın lirizmi ve akıcılığı ile tezat teşkil eden olumsuz bir yanının da bulunduğu söylemek gerekir. Kitabın asıl konusunu oluşturan kısmın özel bir tertibi bulunur. Eser tarihle ilgiliyse olaylar yıllara göre, biyografi hakkındaysa şahıslar alfabetik olarak sıralanır. Şiir ve antolojiyle ilgiliyse kafiyelere göre, ilmi konudaysa yine alfabetik düzenlenir; edebiyata dairse konulara göre bölümlenir, şerh ve eleştiri hakkındaysa cümle cümle, beyit beyit bölünür. Ayrıca konu dışı bilgiler, nükte ve fıkralar yanında müellifin hayatından, hocalarıyla yaptığı tartışmalardan ve devlet büyükleriyle ilişkilerinden kesitler sunulur.

Safedî'nin uzun kaside, kıta ve beyitler halinde çok sayıda şiiri vardır. İzzeddin el-Mevsılî, Bedreddin el-Biştekî, İbn Ebû Hâcele ve İbn Hicce gibi edip ve şairler hasetleri yüzünden onun şiirlerini eleştirirken Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, İbn Tağrıberdî, İbn Hacer, Hansârî, İbn Ma'sûm gibi edipler ve biyografi yazarları şiirlerini övmüşlerdir. On dört yaşında iken Muhammed b. Kalavun'un tahta üçüncü defa çıkışını kutladığı "Râiyye"siyle şiire başlayan Safedî'nin (*A'yânü'l-âşır*, II, 74-75) klasik temalarda ve müveşşah, zecel, mevâliyyâ, mücûn, lugaz gibi yeni türlerde çok sayıda şiiri bulunmaktadır. Bazı şiirlerine karıştırdığı bilimsel terimler akıcılığı ve lirizmi olumsuz etkilemiştir. Antolojilerinde, diğer eserlerinde ve özellikle *A'yânü'l-âşır*'ında çok sayıda şiiri yer almaktadır.

Her konuda eser vermiş olan Safedî *Bânet Sü'âd* nazîresiyle peygamber sevgisini, Muhammed b. Abdülmün'im İbnü'l-Haymî'nin *Bâ'îyye*'sine nazîresiyle ilâhî aşkı dile getirmiştir. Müvecceh medih adını verdiği ve övdüğü kişilerin tasvirini yaptığı şiirlerinde büyük başarı göstermiştir. Üstadı Ebû Hayyân için 729'da (1329) Rahbe'de iken yazdığı "Nûniyye" ile (*a.g.e.*, V, 337-338) Muhammed b. Kalavun için kaleme aldığı "Mîmiyye" (*a.g.e.*, V, 102-

103) bunların arasında sayılabilir. Hükümdar, vali, kumandan ve kadılar için siyasi methiyeleri de bulunmaktadır. Hocası Necmeddin es-Safedî ve Ebû Hayyân, 742'de (1341-42) vefat eden kardeşi İbrâhîm (*el-Vâfi*, V, 332-337), Halep Nâzirü'l-ceyşi Cemâleddin Süleyman İbnü'r-Reyyân ile (*A'yânü'l-âşır*, II, 428-430) 749'da (1348) Dimaşk'ta vebadan ölenler için yazdığı mersiyeleri ünlüdür. Gazelerinde iffet ve takvâ, sevgi, özlüm, ahde vefa, hayal, sevgilinin ziyareti ve sevgiliye ağlama gibi temaları işlemiştir. Şâfiî mezhebine mensup olup Ebû Hayyân'ın etkisiyle eleştiri ve gramer konularında Zâhiriyye mezhebine temayül etmiş, bu sahalarda açıklığı ve yalınlığı ilke edinmiştir. Ebû Hanîfe'ye karşı saygılı olan Safedî onun görüşlerini eleştirdiği için İbn Hazm'ı tenkit etmiştir.

Eserleri. Safedî'nin eserlerinin sayısı hakkında kaynaklarda 200 (İbn Kesîr, XIV, 318), 500 (İbn Hacer, II, 88), 600 (Sübkî, X, 5) ve elli (İbnü'l-İmâd, VI, 201) adet, cilt veya cüz şeklinde farklı rakamlara yer verilmiştir. Arap dili ve edebiyatı alanındaki eserlerinden çoğunu *et-Tezkire*'sinden, tarih ve biyografiyle ilgili eserlerinden birçoğunu *el-Vâfi bi'l-vefeyât*'ından çıkarıp mukaddimelerle ve ilâveler yapmak suretiyle müstakil eser haline getirmiştir. Fritz Krenkow ile (*JA*, X, 50-52) Carl Brockelmann'ın (*GAL*, II, 39-41) Safedî'nin eserlerinin isimleri ve içerikleri hakkında verdikleri bilgilerde bazı hatalar bulunmaktadır.

A) Tarih ve Biyografi. 1. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. Din, devlet, ilim ve sanat adamlarıyla tasavvuf erbabına dair 14.000 biyografi kapsar. Safedî'nin temel kaynağı hocası Zehebî'nin *Târihu'l-İslâm*'ı olmakla birlikte girişte (I, 47-55) birçoğundan faydalandığı 300 kaynaktan söz eder. Kitapta yer alan kişiler alfabetik sıraya göre dizilmiş olmakla birlikte "Muhammed" adını taşıyanlar öne alınmıştır. Eserin tarih metodolojisiyle ilgili elli beş sayfalık mukaddimesi M. Emile Amar tarafından Fransızca tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (*JA*, XVII-XIX [1911-1912]). İlk sekiz cildinin Hellmut Ritter – Rifat Bilge tarafından tahkik edildiği söylenen eserin (İstanbul 1929-1931) neşrini Alman Şarkiyatçılar Cemiyeti gerçekleştirmiş; I. cildi Hellmut Ritter ve Sven Dederling tarafından 1931'de, diğer ciltleri sonraki yıllarda yayımlanmış ve eser otuz ciltte tamamlanmıştır (Wiesbaden 2004). İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-şâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi* adıyla esere hacimli bir zeyil yazmış, İbn Hacer el-Askalanî *Tecridü'l-Vâfi* (Süleyma-

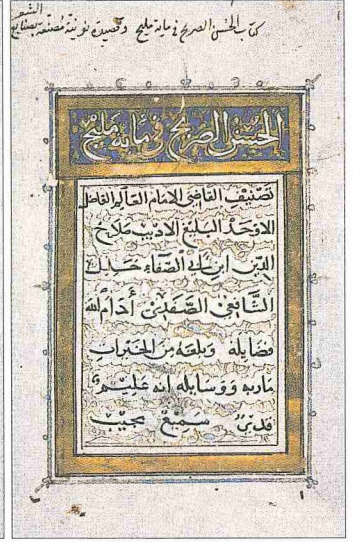
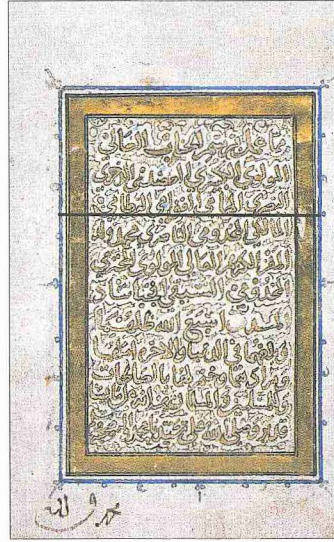
niye Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 1413), İbnü'l-Molla İbrâhîm b. Ahmed el-Haskefi de *İktitâfû şekâ'ika'n-nu'mân min riyâzi'l-Vâfi bi-Vefeyâtü'l-a'yân* (Ezher Camii Ktp., nr. 479) ismiyle eseri ihtisar etmiştir. 2. *A'yânü'l-âşır ve a'vânü'n-naşır*. Safedî'nin çağdaşı 2017 kişinin biyografisini kapsar (nşr. Fuat Sezgin, Frankfurt 1410/1990; nşr. Ali Ebû Zeyd v.dğr., I-VI, Beyrut 1997; nşr. Tânk et-Tantâvî, Kahire 1998). 3. *Nektü'l-himyan fi nüketi'l-umyan*. Ünlü müslüman âmaların biyografisine dairdir (nşr. Ahmed Zeki Bey, I-II, Kahire 1329; Bağdat 1964; Medine 1404/1984). 4. *eş-Şu'ûr bi'l-ûr*. Bir gözû görmeyen seksen civarında ünlü kişinin biyografisini içerir (nşr. Abdürrezâk Hüseyin, Amman 1409/1988, 1994). Eserin muhtasarını Goldziher Almanca çevirisiyle birlikte neşretmiştir (*Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, LXVII [Wien 1871], s. 233-248). 5. *Ümerâ'u Dimaşk fi'l-İslâm*. 759 (1358) yılına kadar Dimaşk'ta görev yapan emîr ve valilerle Dimaşk'a gelen hükümdar ve halifelere dair biyografik bir sözlüktür (nşr. Selâhaddin el-Müneccid, Dimaşk 1955). 6. *Tuhtetü zevi'l-elbâb fi-men hakeme bi-Dimaşk mine'l-hulefâ' ve'l-mülûk ve'n-nüvvâb*. Bir önceki eserin manzum şekli olup müellif tarafından yapılan şerhinde eksikler tamamlanmıştır. Selâhaddin el-Müneccid'in bir önceki eserle birlikte neşrettiği kitap (Dimaşk 1955; Beyrut 1403/1983) ayrıca İhsan bint Saîd Hulûsî – Zühayr Hamîdân es-Samsâm tarafından yayımlanmıştır (Dimaşk 1992, 1419/1999). Şemseddin İbn Tolun esere bir zeyil yazmıştır. 7. *Târihu (Şalâhiddin) eş-Safedî (el-müretteb 'ale's-sinîn)*. Elli ciltten fazla olduğu kaydedilen eserin sadece IV. cildi günümüze ulaşmıştır (Ahmediyye Ktp., [Tunus] nr. 1216/Tarih).

B) Dil ve Edebiyat. Mecmualar / Antolojiler ve Şiirleri. 1. *Tezkiretü'l-edeb (et-Tezkiretü's-Safediyye, et-Tezkiretü's-Şalâhiyye, et-Tezkire)*. Çoğu müellife ait olan eserlerden seçmeleri kapsayan edebiyat, şiir ve nesir koleksiyonudur. Konularına göre düzenlenen kitap müellifin özellikle dil, edebiyat ve antolojiyle ilgili çalışmalarının temel kaynağı sayılır. Kitabın bazı ciltleri çeşitli kütüphanelerde dağınık halde bulunmaktadır. Tamamı otuz cilt (altmış cüz) olan eseri Muhammed b. Yahyâ el-Mağribî *et-Telhişü'l-muhtâr (muhtasar) mine't-Tezkireti's-Şalâhiyye ve'l-ihtisâr* ismiyle kısaltmıştır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 28). 2. *Tevşî'u't-tevşih*. Ünlü müveşşah şairlerinden seçmelerle Safedî'nin bunlara yazdığı nazîreleri ve özgün müveşşahla-

rını kapsayan bir antolojidir (nşr. Elbîr Habîb Mutlak, Beyrut 1386/1966). **3. Teşnî-fü's-sem' bi'nsikâbi'd-dem'** (*Lezzetü's-sem' fi vaşfi şıfatil'd-dem'*). Göz yaşı tasvirleri üzerine bir şiir antolojisidir. *Teşnî-fü's-sem'* adıyla Kahire'de basılan eserin (1321) ilmî neşri *Lezzetü's-sem' fi vaşfi'd-dem'* ismiyle gerçekleştirilmiştir (nşr. Muhammed Âyiş, Dimaşk 2004). Bazı ihdisarları yapılan kitabı ayrıca Muhammed Abdülmecîd Lâşîn neşretmiştir. **4. er-Rav-zü'l-bâsim ve'l-'arfü'n-nâsim** (nşr. Muhammed Abdülmecîd Lâşîn, Kahire 1425/2005). Çeşitli konularla ilgili tasvir şiirleri ve bedîî örnekler antolojisidir. **5. el-Hüs-nü's-şarih fi mî'eti melih** (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3177/1). Eskiden beri yaygın bir tema olan gazel-i müzekkerle ilgili güzellmelere dair kıta ve dizelerden oluşan bir antolojidir. **6. Keşfü'l-hâl fi vaşfi'l-hâl**. Ben (hâl) tasvirleri üzerine seçme kıta ve dizeleri kapsayan bir antoloji olup Sihâm (Süheyr) Sallân tarafından yayımlanmıştır (Dimaşk 1420/1999). **7. Reşfü'z-zülâl fi vaşfi'l-hilâl**. Hilâl tasvirine dair şiir antolojisi olup Süyûtî'nin *et-Tuhfetü'l-behiyye'si* içinde basılmıştır (İstanbul 1302). **8. Şarfü'l-'ayn 'an şarfi'l-'ayn fi vaşfi'l-'ayn** (nşr. Muhammed Abdülmecîd Lâşîn, I-II, Kahire 1425/2005). Beyit ve kıtalar halinde seçilmiş göz tasviri şiirleri antolojisidir. **9. el-Keşf ve't-tenbih 'ale'l-vaşf ve't-teşbih** (nşr. Hilâl Nâcî – Velîd b. Ahmed Hüseyin, Leiden 1420/1999). *el-Tezkire*'nin çeşitli cüzlerinde yer alan konuyla ilgili şiirlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur (Sübkî, X, 7-8). **10. el-Muhtâr min şî'ri İbn Dânyâl** (nşr. Muhammed Nâyif ed-Düeymî, Bağdat 1399/1979). **11. Müntehabü Mücridîn b. Temîm** (nşr. Hilâl Nâcî – Nâzım Reşîd, Beyrut 1999). **12. Müntehabü şî'ri Şihâbüddîn el-'Azzâzî** (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3948). **13. Müntehabü şî'ri Cemâlidîn Ebi'l-Hüseyn el-Cezzâr** (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3948). **14. Muhtârü şî'ri'l-Kâdî el-Fâzıl** (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3948). **15. Lüma'u's-Sirâc** (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3948). **16. Divân**. Eskiden Kettânî Kütüphanesi'nde (Rabat) bir nüshası bulunan divanın (*Fihrisü'l-fehâris*, II, 711) eksik bir yazması Bağdat Evkaf Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 21196).

Şiir Şerhleri. **1. el-Gaysü'l-müseccem (müscem) fi şerhi Lâmiyyeti'l-'acem.** Tuğrâî'nin kasidesinin şerhidir. Safedî bu eseriyle başta Arap dili ve edebiyatı olmak üzere birçok bilim dalındaki derin bilgisini kanıtlamıştır. Eseri bizzat müellif (*Kitâbü'l-Ereb min Ğaysi'l-edeb* [nşr. Abduh Yeni

Safedî'nin
el-Hüsnu's-
şarih
fi mî'eti
melih adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya,
nr. 3177/1)

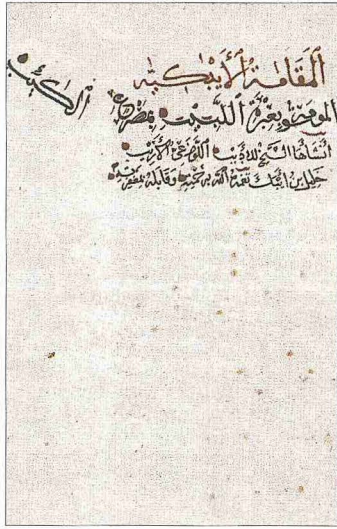
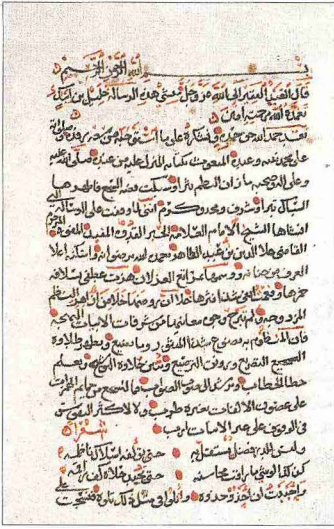

Baba, Beabda 1897]), Muhammed b. Abbas el-Bedrânî (*Neşrû'l-'alem fi şerhi Lâmiyyeti'l-'acem*, I-II, Kahire 1305), Demîrî (*el-Makşadü'l-etem, Ğayetü'l-ereb*) ve Muhammed b. Halîl el-Kâzerûnî ihtisar etmiştir. Eser hakkında İbnü'd-Demâmînî *Nüzûlü'l-ğays* adıyla tenkit, İbn Hicce ile (*Bürûku'l-ğays*) Abdürrahîm b. Abdurrahman el-Abbâsî hâşiye yazmıştır (Brockelmann, *GAL*, I, 285; II, 33; *Suppl.*, II, 29). Ayrıca eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde *el-Muntekâ min şerhi Lâmiyyeti'l-'acem* adıyla bir muhtasarı mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4115; diğer ihtisarları için bk. Abdullah Muhammed el-Habeşî, s. 1505-1507). Kitap defalarca basılmıştır (İskenderiye 1290; Kahire 1305, I-II, 1320, 1960; Beyrut 1395/1975; nşr. Abdülmün el-Mellûhî, I-II, Dimaşk 1966). **2. İhtirâ'u'l-hurâc fi muhâlefeti'n-naql ve't-ıbdâc.** Türkçe kelimelerin de yer aldığı müşkil iki beytin lûgat, i'rab, mâna, edebî sanatlar, aruz ve kafiye yönünden şerhidir (nşr. Fârûk Üseyim, Dimaşk 2000; nşr. Muhammed Âyiş, Ammân, ts.). **3. Tavku'l-hamâme fi't-târîh ve'n-neseb fi mülûki'l-'Acem ve'l-'Arab.** İbn Abdûn el-Fihri'nin Eftâsiler'in mersiyesine dair *el-Kaşidetü'l-bessâme'sinin* İbn Bedrûn tarafından yapılmış şerhinin ihtisarıdır. Eser Ahmed b. Muhammed es-Safedî'ye de nisbet edilmektedir (Brockelmann, *GAL*, I, 271, 321; II, 33). **4. (el-İktışâr 'alâ) Cevâhiri's-silk fi'l-intişâr li'bn Senâ'i'l-mülk.** Safiyyüddin el-Hillî ile İbn Beşâre'nin İbn Senâül-mülk'ün *Dârü't-ıtrâz* adlı eseri hakkında yaptıkları eleştirilere cevaptır. Hilâl Nâcî, bu eseri Zamyâ Muhammed Abbas ile birlikte neşre hazırladığını belirtmek-

tedir (*MMLAÜr.*, XXVI/63 [1423/2002], s. 200).

Makâmât. **1. Lev'atü's-şâki ve dem'atü'l-bâki.** Eserde müellifin çağındaki şair ve edipler arasında yaygın bir tema olan gazel-i müzekker konusu işlenmiştir. Bedîüzzaman el-Hemedânî ve Harîrî'nin *Makâmât*'larına oranla son derece yalın ve sürükleyici bir roman üslûbuyla manzum ve mensur parçalar halinde yazılmıştır. Eser defalarca basılmıştır (Kahire 1274; Tunus 1274; İstanbul 1291; Humus 1910; nşr. Abdülmelik Ahmed el-Vâdî, Beyrut 1991). **2. 'İbretü'l-lebib bi-maşraf'i'l-ke'ib (el-Makâmetü'l-Aybekiyye).** İbn Abdüzzâhir'in Arslan en-Nâsırî ed-Devâdâr için yazdığı *Merâtî'u'l-ğizlân*'ına nazîre olarak yazılmıştır (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4027/3; Dârü'l-kütübi'l-Misriyye, nr. 474, 12710).

İnşâ Kitapları, Mektupları. **1. el-Münşe'ât (Kitâbü'l-Inşâ, el-Inşâ).** Manzum ve mensur özel mektuplar, resmî mektuplar, ilmî risâleler bazı şairlerden seçmelerle müellifin *el-Hüsnu's-şarih*'inde yer alan bazı beyit ve kıtalardan oluşmuştur (Süleymaniye Ktp., Beşir Ağa [Eyüp], nr. 161; İÜ Ktp., AY, nr. 3727). **2. Elhânü's-sevâci' beyne'l-bâdî ve'l-mürâci'.** Çağın ünlü edip ve âlimlerinden Safedî'ye gelen mensur-manzum mektuplarla Safedî'sinin bunlara yazdığı cevapları kapsar (nşr. M. Abdülmecîd Sâlim, Küveyt 1985; nşr. İbrâhîm Sâlih, I-II, Dimaşk 2004). **3. Tamâmü'l-mütûn fi şerhi Risâleti İbn Zeydûn.** İbn Zeydûn'un *er-Risâletü'l-ciddiyye'sinin* şerhidir (nşr. Muhammed Reşîd es-Saffâr, Bağdat 1327; nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm, Kahire 1389/1969). Eseri Abdülkâdir el-Bağdâdî kısaltmıştır (Dârü'l-kütübi'l-Misriyye, nr. 8722). **4. Hal'u'l-'izâr**

Safedî'nin
'İbretü'l-lebîb
adlı eserinin
unvan sayfasıyla
ilk sayfası
(Süleymaniye Ktp.,
Fatih, nr. 4027/3)

fi vaşfi'l-hâlî ve'l-hâlî bi'l-'izâr. Edebiyat hocası İbn Nübâte el-Mısrî'den gelen bir mektupla ona verilen cevabı kapsar (Râgıb Paşa Ktp., nr. 147/6, vr. 57^b-67^b). **5. Şerhu'r-Risâle** (Tahrîru Risâleti Muhyiddin İbn 'Abdizâhir). İbn Abdüzzâhir'in İbnü'n-Nakib Nâsirüddin el-Kinânî el-Akîsî'ye yazdığı mektubun şerhidir. Mektup ve şerhi *Temâmü'l-mütûn*'un zeyil olarak yayımlanmıştır (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhîm, Kahire 1969, s. 404-415).

Belâgat. 1. Cinânü'l-cinâs fi 'ilmi'l-bedî'. Cinâs ve türlerinin örneklerle izahıdır (İstanbul 1299; nşr. Semîr Hüseyin el-Halebî, Beyrut 1407/1987; nşr. Hilâl Nâci, *Mecelletü'z-zehâ'ir*, I/3 [1421/2000] s. 23-48; I/4, s. 39-117). Nevâcî esere zeyil yazmıştır. **2. Fazzü'l-hitâm** 'anî't-tevriye ve'l-istiḥdâm. Tevriye ve türleriyle istihdam sanatlarına ilişkin teorik bilgiler ile bunlara dair şiir örneklerini içerir (nşr. Muhammed Abdülazîz el-Hinnâvî, Kahire 1399/1979). **3. el-Hevlü'l-mucib fi'l-kavl bi'l-mucib**. Kavl bi'l-mucib sanatına dairdir (nşr. M. Abdülmecîd Lâşîn, Kahire 1425/2005). **4. Keşfü's-sırrü'l-mübhem fi lüzûm mâ-lâ yelzem** (Zâhiriyye Ktp., Şiir, nr. 7150). **5. Nuşretü's-sâ'ir 'ale'l-Meseli's-sâ'ir**. Ziyâeddin İbnü'l-Esir'in *el-Meseli's-sâ'ir* adlı eserine eleştiridir (nşr. Muhammed Ali Sultânî, Dimaşk 1972; nşr. Menâhil Fahrreddin Felîh, Bağdat 1968).

Lugat. 1. Taşhîhü't-taşhîf ve tahrîrü't-tahrîf. Eserde lugat, sarf, nahiv ve 'rab hataları; lahn, tashif ve tahrif şeklindeki yanlışlar; harf, hareke, nokta ve kelime kalıplarında görülen lafzî hatalarla anlam ve kullanım yanlışları incelenmiştir (nşr. Fuat Sezgin, Frankfurt 1405/1985; nşr. Seyyid eş-Şerkavî, Kahire 1407/1987). **2. Ğavâ-**

mizü's-Şihâh. Cevherî'nin *eş-Şihâh*'ında kökleri ihtilâflı kelimeler alfabetik sıraya göre incelenmiştir (nşr. Abdülilâh Nebhân, Küveyt 1406/1986; Beyrut 1996). **3. Nufûzû's-sehm fîmâ vaḳ'a'a li'l-Cevherî mine'l-vehm** (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2701).

C) Diğer Eserleri. 1. Şerhu's-Şecere-ti'n-Nu'mâniyye fi'd-Devleti'l-'Osmâniyye. Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye nisbet edilen, Osmanlı Devleti'yle ilgili keşif ve kerametleri rumuz ve işaretlerle ifade eden ilm-i cifre dair risâlenin şerhidir (Brockelmann, GAL, I, 447; Suppl., I, 447; II, 29). *Mefâtiḥu'l-esrâr ve meşâbiḥu'l-ekvâr* adıyla da anılan şerhin (Süleymaniye Ktp., Feyzullah Efendi, nr. 1310, vr. 1^b-19^b) girişinde İbnü'l-Arabî'nin biyografisiyle keşif ve kerametlerinden söz edilmiştir. **2. Tardü's-sebe 'an serdi's-seb'**. Eserde yedi sayısının üstünlüğünü vurgulamak üzere çeşitli ilim dallarında yedi ve katlarıyla anlatılmış meseleler ele alınmıştır (Süleymaniye Ktp., Yeniciami, nr. 984). Süyûtî eseri 'Aynü'n-neb' fî muhtaşarı Tardî's-seb' adıyla kısaltmıştır (eserlerin yazmaları için bk. Brockelmann, GAL Suppl., II, 29). **3. Risâle fi 'ilmi'l-mûsîkâ** (nşr. Abdülmecîd Diyâb - Gattâs Abdülmelik Hasebe, Kahire 1411/1991).

BİBLİYOGRAFYA :

Safedî, *el-Vâfi*, II, 148; V, 332-337; VII, 264; X, 330-337; XII, 372; XVIII, 704-714; a.mlf., *el-Keşf ve't-tenbîh* (nşr. Hilâl Nâci v.dğr.), Medine 1420/1999, neşredenin girişi, s. 5-47; a.mlf., *er-Ravzû'l-bâsim* (nşr. M. Abdülmecîd Lâşîn), Kahire 1425/2005, neşredenin girişi, s. 11-69; a.mlf., *el-Hevlü'l-mucib fi'l-kavl bi'l-mucib* (nşr. M. Abdülmecîd Lâşîn), Kahire 1425/2005, neşredenin girişi; a.mlf., *A'yânü'l-'aşr* (nşr. Ali Ebû Zeyd v.dğr.), Dimaşk 1997, I, 38; II, 74-75, 428-

430; III, 399; V, 102-103, 337-338; ayrıca bk. neşredenin girişi, I, 7-32; a.mlf., *Elḥânü's-sevâcî* (nşr. İbrâhîm Sâlih), Dimaşk 1425/2004, neşredenin girişi, I, 5-26; a.mlf., *Fazzü'l-hitâm* (nşr. M. Abdülazîz el-Hinnâvî), Kahire 1399/1979, neşredenin girişi, s. 4-115; a.mlf., *Sarfü'l-'ayn* (nşr. M. Abdülmecîd Lâşîn), Kahire 1425/2005, neşredenin girişi, I, 3-171; a.mlf., *Keşfü'l-hâl* (nşr. Abdurrahman el-Akil), Beyrut 1426/2005, neşredenin girişi, s. 15-100; a.mlf., *Lev'atü's-şâkt* (nşr. Abdülmelik el-Vâdîf), Beyrut 1412/1991, neşredenin girişi, s. 7-11; a.mlf., *Ğavâmizü's-Şihâh* (nşr. Abdülmelik el-Vâdîf), Beyrut 1406/1985, neşredenin girişi, s. 11-52; a.e. (nşr. Abdülilâh Nebhân), Beyrut 1996, neşredenin girişi, s. 11-36; a.mlf., *Risâle fi 'ilmi'l-mûsîkâ* (nşr. Abdülmecîd Diyâb - Gattâs Abdülmelik Hasebe), Kahire 1411/1991, neşredenin girişi, s. 7-84; a.mlf., *Şaḫḫü'ddîn el-Hillî* (nşr. Adnân Derviş), Dimaşk 1995, neşredenin girişi, s. 21-33; Zehebî, *Mu'cemü'l-muḥaddisî'z-Zehebî* (nşr. Rûhiyye Abdurrahman es-Süyûfî), Beyrut 1413/1993, s. 67; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XII, 370-392; Sübkî, *Ṭabakât* (Tanâhî), X, 5-32, 70; İbn Kesir, *el-Bidâye*, Beyrut 1407/1987, XIV, 303, 318; İbn Râfî, *el-Vefeyât* (nşr. Sâlih Mehdi Abbas - Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1402/1982, II, 268-270; İbn Hicce, *Ḥizânetü'l-edeb*, Kahire 1304, II, 120-135; Makrîzî, *Histoire des sultans mamlouks* (trc. E. M. Quatremère), Paris 1845, II, 345, 359, 371; İbn Kâdî Şühbe, *Ṭabakâtü's-Şaḫḫîyye*, III, 89-90; İbn Hacer, *ed-Dürrerü'l-kâmine*, II, 87-88; V, 475; İbn Tağrıberdî, *el-Menḥelü's-şâfi* (nşr. Nebîl M. Abdülazîz), Kahire 1985, V, 241-257; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 200-201; Şevkānî, *el-Bedrü'l-ḫâlf*, I, 243; Brockelmann, GAL, I, 271, 285, 321, 447; II, 33, 39-41; Suppl., I, 447; II, 27-29; Abdülhay el-Kettânî, *Fihristü'l-feḥâris*, II, 711; M. Ali Sultânî, *en-Nakdû'l-edebî fi'l-kamî's-şâminî'l-hicrî beyne's-Safedî ve mu'âşırîh*, Dimaşk 1394/1974; D. P. Little, "al-Şafadî as Biographer of his Contemporaries", *Essays on Islamic Civilization*, Leiden 1976, s. 109-120; Ömer Rızâ Kehhâle, *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 232; Nebîl M. Reşâd, *eş-Safedî ve şerhuḥu 'alâ Lâmiyyeti'l-'Acem*, Kahire 1421/2001, s. 65-104, ayrıca bk. tür.yer.; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Câmî'u's-sürûḥ ve'l-ḥavâşî*, Ebûzabî 1425/2004, s. 1505-1507; M. Abdülmecîd Lâşîn, *eş-Safedî ve âşâruhü fi'l-edeb ve'n-naḳd*, Kahire 1425/2005; J. van Ess, "Safadî-Splitter", *Isl.*, LIII (1976), s. 242-266; LIV (1977), s. 77-108; Hilâl Nâci, "Simâtü'l-'atâ'î'l-edebî ve'l-fikrî fi'l-ḫarîni's-şâmin el-hicrî", *MMLA'ır*, XXVI/63 (1423/2002), s. 191-201; Abdülilâh Nebhân, "Ğavâmizü's-şihâh", *et-Türâşü'l-'Arabî*, XXVI/101, Dimaşk 1427/2006, s. 47-62; F. Krenkow, "Safe-dî", *IA*, X, 50-52; F. Rosenthal, "al-Şafadî", *El*² (İng.), VIII, 759-760.

İSMAİL DURMUŞ

SAFER (الصفر)

Hicrî yılın ikinci ayı.

Sözlükte "boş kalmak, boşluk; sararmak, sarılık; karında yaşayan kurtçuk" anlamlarına gelen **safer** kelimesinin kamerî takvimin ikinci ayına ad olması değişik şekil-